

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E BİR ASKERİ TABİP: ABDULGAFFAR SONGUÇ A MILITARY PHYSICIAN FROM THE OTTOMAN EMPIRE TO THE REPUBLIC: ABDULGAFFAR SONGUC

• Ümit ÖZKAN¹

1 Dr., MEB, Gazi Sosyal Bilimler Lisesi, Isparta/TÜRKİYE

Öz

Askerî tabipler, Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki savaşlarda kritik roller üstlenmişlerdir. Bu tabiplerden biri olan Abdulgaffar Bey, 1885 yılında Kırım'da doğmuştur. Mekteb-i Tıbbiye'den 1910 yılında mezun olmasının ardından atandığı ilk görevinden itibaren, on iki yıl boyunca birçok hastanede çalışmıştır. Ancak faaliyetleri hakkında literatürde kayda değer çalışmalar bulunmamaktadır. Bu makalede, Abdulgaffar Bey'in faaliyetlerini, birinci elden kaynaklar ışığında ortaya koymak amaçlanmıştır; arşiv belgeleri ve süreli yayınlar gibi belgelerden yararlanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizinin kullanıldığı çalışmada, elde edilen belgeler Türkçeye çevrilerek yorumlanmıştır. Kaynaklardan; Abdulgaffar Bey'in gerek Osmanlı Devleti'nin siyasi ve askerî bakımdan karışıklık içinde olduğu yıllarda, gerek Birinci Dünya Savaşı'nda, gerekse Millî Mücadele Dönemi'nde başarılı çalışmalar yaptığı anlaşılmıştır. Buna rağmen 25 Kasım 1923 tarihinde kendi isteğiyle görevinden istifa etmiştir. On altı yıla yakın sürdürdüğü sivil hayatının ardından 27 Haziran 1940 tarihinde yeniden silahlı hayatına alınmış; 20 Mayıs 1942 tarihinde ise ikinci kez terhis edilmiştir. Kaynaklardan vefat tarihi ile ilgili bilgiye ulaşılamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Abdulgaffar Bey, askerî tabip, operatör, Kafkas cephesi, Millî Mücadele

Abstract

Military physicians constituted a professional group that assumed critical roles during the wars of the late Ottoman period. One of these physicians was Abdulgaffar Bey, who was born in Crimea in 1885. After graduating from the Military Medical School in 1910, he served in various hospitals for approximately twelve years, beginning with his first official appointment. But, there are no significant studies in the existing literature that specifically examine his activities. This article aims to reveal Abdulgaffar Bey's professional activities on the basis of primary sources, particularly archival documents and periodical publications. Employing document analysis as a qualitative research method, the collected documents were translated into Turkish and analyzed. The sources indicate that Abdulgaffar Bey carried out effective professional duties during periods of political and military turmoil in the late Ottoman Empire, throughout the First World War, and during the Turkish National Struggle. Nevertheless, he resigned from his post at his own request on 25 November 1923, and after leading a civilian life for nearly sixteen years, he was re-enlisted on 27 June 1940 and discharged for the second time on 20 May 1942. No information concerning his date of death has been found in the available sources.

Keywords: Abdulgaffar Bey, military physician, surgeon, Caucasian Front, Turkish National Struggle

Sorumlu yazar: Ümit ÖZKAN

Dr., MEB, Gazi Sosyal Bilimler Lisesi, Isparta/TÜRKİYE.

E-mail: umitozkan77@gmail.com **ORCID ID** 0000-0002-8074-627X

Geliş tarihi: 22.01.2026 **Kabul tarihi:** 04.03.2026 **Publication Date:** 04.03.2026

Atıf bilgisi: Özkan, Ü. (2026). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Askerî Tabip: Abdulgaffar Songuç, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 45(80), 87-102.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren yetişen tabipler, yakın dönem Türk tarihinin askerî ve idari süreçlerinde belirgin roller üstlenen bir meslek grubunu oluşturmuştur. Bu durum, tıp eğitimi alanında yüz yıla yakın süren düzenlemelerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Üçüncü Selim'in on sekizinci yüzyılın son çeyreğinde başlattığı reformlar, on dokuzuncu yüzyıl boyunca daha sistematik bir nitelik kazanmış; tıp eğitimi, fiziki alt yapı ve müfredat temelinde yeniden yapılandırılarak çağın gerektirdiği donanıma ulaşmıştır.¹ Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye, söz konusu dönüşümün merkezinde yer alan kurumlardan biri olarak, yirminci yüzyılın başlarında, modern tıp anlayışıyla yetişmiş bir tabip kuşağının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Söz konusu kuşağın temsilcileri, Trablusgarp Savaşı'nın patlak vermesiyle başlayan on yıllık kesintisiz savaş döneminde, sivil ve askerlere cephe gerisinde sağlık hizmeti sunmuşlardır. Ayrıca yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin sağlık teşkilatının yapılandırılmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu özellikleri, söz konusu tabiplerin mesleki biyografilerinin tarihsel bağlam içinde araştırılmasını gerekli kılmaktadır. Nitekim literatürde askerî tabip biyografilerini ele alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır.² Bununla birlikte, Abdulgaffar Bey gibi bu kuşakta yer alan bazı tabiplerin, mesleki faaliyetlerinin henüz müstakil ve bütüncül bir biyografik incelemeye konu edilmediği görülmektedir.

Bu çerçevede çalışmanın amacı, Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde görev yapan askerî tabiplerden Abdulgaffar Bey'in, 1911-1923 yılları arasındaki meslekî faaliyetlerini ortaya koymaktır. Böylece askerî tabip biyografileri literatürüne katkı sunulması hedeflenmiştir. Çalışmada, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Millî Savunma Bakanlığı Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Arşiv Daire Başkanlığı ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden (TBMM) temin edilen birincil kaynaklar esas alınmış; bu kaynakların incelenmesinde nitel araştırma yöntemlerinden belge analizi kullanılmıştır. Bu kapsamda belgeler Türkçeye çevrilmiş; tarihsel bağlam, askerî bürokrasi ve tıp terminolojisi dikkate alınarak çözümlenmiştir. Elde edilen veriler, Abdulgaffar Bey'in meslekî faaliyetlerini kronolojik bir çerçeve içinde ele almayı mümkün kılacak şekilde tasnif edilerek yorumlanmıştır.

1. Abdulgaffar Bey'in Mezuniyeti ve Atandığı Görevleri

Abdulgaffar Bey, Abdurreşid Bey'in oğlu olarak 1885 yılında Kırım'da dünyaya gelmiştir.³ Erken çocukluk döneminde ailesiyle birlikte İstanbul'a göç etmek zorunda kalmış,⁴ ilk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra 20 Kasım 1905 tarihinde Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'ye girmeye hak kazanmıştır.⁵ Bu okuldan 15 Haziran 1910 tarihinde, yüzbaşı rütbesiyle birincilikle mezun olmasının ardından,

¹ Ahmet Zeki İzgöer ve Haluk Perk, *Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (1903-1933)*, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2022, s. XIV-XXI.

² Söz konusu kaynaklarla ilgili olarak bkz. Ahmet Başustaoğlu, "Vatan İçin Yaşanmış Bir Ömür; Ord. Prof. Dr. Tevfik Salim Sağlam," *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, S. 13, 2023, s. 6-17; Yağız Fatih Nazher, Pervin Özelçi, Rüya Kılıç, Ateş Kara, "Tıp Tarihimizden Portreler: Dr. Reşat Rıza (Kor) (1877-1941)," *J Pediatr Inf*, S. 3, 2023, s. 209-215; Rıdvan Bal, "Tabip Tuğgeneral Mustafa Nahit Tunaşar (1890-1970); Askerî ve Sivil Yaşamı, Siyasi ve Kültürel Faaliyetleri," *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 39, 2021, s. 39-75; Cemil Kutlu, "İdealist bir Cumhuriyet hekimi Salim Cimilli," *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 49, 2013, s. 295-308; Cihat Çınar Başekim, "Radyasyon kurbanı bir radyolog: Prof. Dr. Mim Kemal Öke (1884-1955)," *Türk Radyoloji Dergisi*, S. 35, 2016, s. 41-43; Umut Dere, "Operatör Emin Bey (Erkul) (1881-1964)," *Atatürk Ansiklopedisi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2022.

³ Abdulgaffar Bey'in doğum yılına dair arşivlerde kesin bir kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte, taltif belgesindeki kimlik bilgilerinde yer alan "301" ibaresinin Rumi takvime göre doğum yılı olabileceği değerlendirilmektedir. Bu ibarenin Miladi karşılığı 1885'tir. 1910 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den mezun olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu tarihin biyografik açıdan makul olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Millî Savunma Bakanlığı (MSB) Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 29 Aralık 2025 tarihli ve E-92375898-622.02-5617151 sayılı, Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in taltifine ilişkin teklif varakası.

⁴ Rusya'nın Kırım'ı ilhakını takip eden dönemde, on dokuzuncu yüzyıl boyunca yürürlüğe koyduğu çeşitli politikalar, Kırım Türkleri'nin Anadolu'ya kitlesel boyutlarda göç etmelerine yol açmıştır. Bu süreçte özellikle 1880'li yıllarda yoğunlaşan göç dalgasının, Rus Çarlığı'nın 1874 yılında bütün tebaayı kapsayacak şekilde yürürlüğe koyduğu askerlik mükellefiyetiyle bağlantılı olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hakan Kırımlı, *Türkiye'deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012, s. 31.

⁵ MSB Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 29 Aralık 2025 tarihli ve E-92375898-622.02-5617151 sayılı, Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in askerî safahat belgesi.

Gülhane Askerî Hastanesi'nde yaklaşık bir yıl süreyle cerrahi alanda tamamlayıcı eğitim almıştır.⁶ 5 Temmuz 1911 tarihinde, Van'da konuşlu bulunan On Birinci Kolordu emrindeki 33. Tabur'a atanmıştır.⁷ Askerî tabip olarak meslek hayatına adım attığı dönem, II. Meşrutiyet'in ilanını takip eden askerî ve siyasi krizlerin peşi sıra yaşandığı son derece çalkantılı bir zaman dilimine denk gelmiştir.

On Birinci Kolordu'ya bağlı 33. Tabur'daki ilk görevini yaklaşık iki buçuk yıl sürdürmüştür. Görevi sırasında, özellikle talim ve terbiye faaliyetleri çerçevesinde tezkereci efratla yürüttüğü hizmetlerinden dolayı takdirname ile ödüllendirilmiştir. Bu görevinin ardından 4 Mayıs 1914'te aynı Kolorduya bağlı Van Hastanesi başhekim yardımcılığına getirilerek idari görevler de üstlenmeye başlamıştır. 18 Mayıs 1915'te kıdemli yüzbaşılığa yükselerek iki sene kıdem zammıyla taltif edilmiştir.⁸ Her ne kadar ilk görev yeri, Trablusgarp ve Balkan Savaşlarının yaşandığı yerlere uzak bir bölgede olsa da Abdulgaffar Bey'in ikinci görev yeri olan Van, Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında Ermeni olaylarının merkezindeki kritik yerlerden biri olmuştur.

2. Birinci Dünya Savaşı Sırasındaki ve Sonrasındaki Görevleri

Avusturya-Macaristan Veliahtı Ferdinand'ın, Saray Bosna ziyareti sırasında öldürülmesinin ardından İtilaf ve İttifak blokları arasında yaşanan büyük gerilim, kısa sürede geniş çaplı bir savaşa dönüşmüştür. Bu gelişmeler karşısında Osmanlı Devleti, ilk olarak 2 Ağustos 1914'te seferberlik ilan etmiş; yılın sonlarına doğru İttifak bloğu yanında savaşa girmiştir. Bu süreçte, On birinci Kolordu'ya bağlı Beşinci Seyyar Hastanesi başhekim ve operatörlüğü görevini yürütmekte olan Abdulgaffar Bey, Kafkas Cephesindeki muharebelere katılmıştır.⁹ Görevindeki gayret ve başarılarından dolayı, 11 Ekim 1915'te Harp Madalyası almıştır.¹⁰ Ayrıca 31 Ocak 1916'da Üçüncü Ordu Komutanı tarafından kendisine Gümüş Muharebe Liyakat Madalyası takdim edilmiştir.¹¹ Kafkas Cephesi'nde birçok yerde bulunması, cephe gerisindeki deneyimini arttırmasının, aldığı taltifler de Abdulgaffar Bey'in sağlık hizmetlerindeki başarılarının göstergesidir.

Osmanlı Hükümeti Sıhhiye Dairesi'nin Birinci Dünya Savaşı koşullarında tabiplerin görev yerlerini sık aralıklarla değiştirmesi, Abdulgaffar Bey'in de askerî hizmet sürecine doğrudan yansımıştır. Bu kapsamda 10 Eylül 1916 tarihinde İlica Menzil Hastanesi başhekim ve operatörlüğüne atanmış; burada yaklaşık on ay görev yaptıktan sonra 20 Temmuz 1917'de Suşehri Hastanesi başhekimliğine getirilmiştir. Söz konusu görevi, 30 Ekim 1917'de tayin edildiği Giresun Hastanesi başhekim ve operatörlüğü izlemiştir. Abdulgaffar Bey'in Birinci Dünya Savaşı sırasındaki son görevi ise 15 Nisan 1918'de atanmış olduğu ve sekiz ay kadar yürüttüğü Batum Merkez Menzil Hastanesi başhekimliği olmuştur.¹² Bu görevleri, Abdulgaffar Bey'in savaşın özellikle ikinci yarısında ağırlıklı olarak idarî ve kurumsal sorumluluklar üstlendiğini göstermektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından Osmanlı Devleti'nin savaştan çekildiği tarihe kadar kesintisiz olarak askerî hizmette bulunduğu bir göstergesi olarak Abdulgaffar Bey, 6 Ekim 1914'ten 31 Ekim 1918 tarihine kadar Umumi Harp zammını almaya hak kazanmıştır.¹³

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılarak Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamasının ardından, Abdulgaffar Bey 26 Ocak 1919 tarihinde iki seneliğine Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye müzakereciliğine tayin edilmiştir.¹⁴ Bu çerçevede söz konusu tayin, Abdulgaffar Bey'in

⁶ MSB Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 5 Mart 2024 tarihli ve E-92375898-622.03-306880 sayılı, Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in askerî muamelat belgesi.

⁷ Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye, Numara 4, , Haziran 1911, s. 110.

⁸ Abdulgaffar Bey'in Askerî muamelat belgesi. Askerî safahat belgesinde bu tarih 13 Mayıs 1915 olarak gösterilmiştir.

⁹ MSB Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 5 Mart 2024 tarihli ve E-92375898-622.03-306880 sayılı, Müstafi Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in askerî safahat belgesinin özeti. Belge, Müdafai-Millîye Vekaleti Muamelat-ı Zatiye Dairesi tarafından yazılmıştır.

¹⁰ Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in taltifine ilişkin teklif varakası.

¹¹ Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in taltifine ilişkin teklif varakası.

¹² Müstafi Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in askerî safahat belgesinin özeti.

¹³ Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in askerî safahat belgesi.

¹⁴ Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in askerî safahat belgesinin özeti ve nasb belgesi. Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye nizamnamesinin dördüncü kısmında yer alan maddeye göre müzakereciler, öğrencilerin meslekî çalışmalarını denetlemekle görevli olup, denetimler sonucunda başarılı bulunanların ödüllendirilmesi, yetersiz görülenlerin ise cezalandırılması sürecinde rol oynuyordu. Müdür muavini tarafından hazırlanan ders denetim listeleri esas alınarak öğrenciler gruplara ayrılmakta ve bu gruplar üzerinden ayda bir kez sınav uygulamaları gerçekleştirilmekteydi. Bkz. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Şura-yı Devlet (ŞD), 652-2.

meslek hayatı boyunca edindiği saha tecrübesi ile idarî birikiminin, askerî tıp eğitimi alanında da değerlendirilmek istendiğini göstermektedir. Buna rağmen Abdulgaffar Bey, bir yıl sonra kendi isteği ve müracaatı üzerine, 29 Ocak 1920 tarihinde sınıf-ı mezuneye¹⁵ nakledilerek Sıhhiye Müdüriyeti Umumiyesi emrine verilmiş¹⁶ ve Bolu Memleket Hastanesi operatörlüğüne atanmıştır.¹⁷ Böylece bu görev, onun Osmanlı Devleti adına ifa ettiği son resmî vazife olmuştur.

Tablo: Abdulgaffar Bey'in Birinci Dünya Savaşı boyunca aldığı taltifler.

S.	Madalya, Nişan ve Taltifleri	Tarihi
1	Takdirname	1911-1914
2	İki sene seferî zam	18 Mayıs 1915
3	Harp Madalyası	11 Ekim 1915
4	Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası	31 Ocak 1915
5	Umumi Harp zammı	6 Ekim 1914-31 Ekim 1918

3. Millî Mücadele Dönemi'ndeki Faaliyetleri

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasının ardından daha örgütlü hale gelmeye başlayan Millî Mücadele'nin ihtiyaç duyduğu insan kaynakları arasında tabipler de bulunuyordu. Bu durum, özellikle Türk ordusunun düzenli bir yapıya tam olarak kavuşmadığı 1921 yılının başlarında, sıhhiye teşkilatının yapılandırılması sürecinde daha belirgin bir hale gelmiştir. Söz konusu dönemde; Sıhhiye teşkilatının büyük ölçüde seferberlik döneminden kalan sınırlı imkânlarla dayanması, Birinci ve İkinci İnönü Muharebeleri sürecinde müfreze ve bölük düzeyinde düzenlenmesi,¹⁸ cephe gerisinde görev yapabilecek tecrübeli cerrah ve operatörlere duyulan ihtiyacı artırmıştır. Bu şartlar altındaki Millî Mücadele kadrolarının, Osmanlı Hükümeti'ne bağlı olarak görev yapan tabipleri Ankara'ya davet etmeye yöneldiği anlaşılmaktadır.

Bolu Memleket Hastanesi'nde operatörlük görevini yürüttüğü sırada, Abdulgaffar Bey'in de 1921 yılı Nisan ayında Millî Mücadele'ye celp edilmesi,¹⁹ bu türden uygulamalarla örtüşmektedir. Celp tarihine ilişkin belgeler, Abdulgaffar Bey'in 1921 yılının ilk aylarında Millî Mücadele saflarına dâhil edilme sürecinin başladığını; kesin bir tarih belirtilmemekle birlikte, bu sürecin İkinci İnönü Muharebesi'ni takip eden günlerde Ankara'ya intikaliyle sonuçlandığını göstermektedir.²⁰ Dolayısıyla kendisinin Anadolu'ya geçişi, Millî Mücadele'nin Batı Cephesi'nde yoğunlaşan askerî faaliyetleriyle doğrudan bağlantılı bir gelişme olarak ele alınmalıdır.

Abdulgaffar Bey'in Anadolu'ya geçmesinin ardından ilk görevi, Eskişehir Merkez Hastanesi operatörlüğü olmuştur. Görevi ile ilgili resmi işlemler için Ankara'da bulunduğu sırada, on beş günlük

¹⁵ "Sınıf-ı mezune" ifadesi, Osmanlı bürokrasisinde aktif görev sırtından çıkarılan veya kendi isteğiyle görevden ayrılan personelin kaydedildiği pasif statüyü belirtmek için kullanılan idarî bir terimdir. Buradaki "mezun", Osmanlıca'da "ayrılmış, izinli, görev dışı" anlamına gelir.

¹⁶ Ceride-i Tıbbiye-i Askerîye, Numro 36, Ocak 1920, s. 1077.

¹⁷ Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in askerî safahat belgesinin özeti. Ayrıca bkz. Nasb belgesi.

¹⁸ Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, Yıl 73, Sayı 155, Temmuz 2024, s. 260.

¹⁹ Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in askerî safahat belgesinin özeti.

²⁰ Abdulgaffar Bey'in askerlik safahatını içeren belgede, 1 Mayıs 1919 ila 23 Ağustos 1923 tarihleri arasındaki faaliyetlerinden ötürü, İstiklal Harbi zammına müstehak olduğu yazılıdır. Bu bilgide yer alan başlangıç tarihinin, sehven okunup yazılmış olma ihtimali büyüktür. Çünkü 1 Mayıs 1919, İstiklal Harbi'nin başlangıcı için doğru bir kronolojik bilgi değildir. Şayet doğru olarak okunup yazılmışsa, Abdulgaffar Bey'in Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonraki faaliyetlerinin, Millî Mücadele çerçevesinde değerlendirilmesi kuvvetle muhtemeldir.

bir süreyle Cebeci Hastanesinde istihdam edilmiştir.²¹ Destek amaçlı kısa süreli görevlendirmesinin ardından, asli görev yeri olan Eskişehir Merkez Hastanesindeki vazifesine dönmüştür. Bu hastane, Batı Cephesi üzerinde kara menzil hatlarının kesiştiği önemli bir konuma sahipti. Bir taraftan cephe gerisinde hastalanan asker ve sivillerin tedavisi yapılırken, diğer taraftan Kütahya gibi çevre merkezlerdeki hastanelerden sevk edilen personel ve malzeme bu hastanede toplanmaktaydı. Ancak Kütahya-Eskişehir Muharebeleri sırasında Yunan işgalinin genişlemesi, hastanenin Ankara'ya nakledilmesini zorunlu kılmıştır.²²

Bu nakil süreci, Abdulgaffar Bey'in görev yeri değişikliğini de beraberinde getirmiştir. Eskişehir Hastanesi'nin temmuz ayının ikinci yarısından itibaren Ankara'ya taşındığı dönemde, Abdulgaffar Bey 18 Temmuz 1921'de Beypazarı'na bağlı Mihaliççık Hastanesi operatörlüğüne atanmıştır.²³ Yunan ordusunun doğuya doğru hızla ilerlemesi nedeniyle Mihaliççık Hastanesi, temmuz ayının sonlarında kısmen Beypazarı'na taşınmak zorunda kalmış; buna rağmen iki yüz yataklık kapasitesiyle Türk ordusunun Birinci Grubu'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Ağustos ayının başlarında ise hastane tamamen Beypazarı'na intikal etmiştir.²⁴ Bu gelişmeler, Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde Türk ordusunun durumuna bağlı olarak, sıhhiye personelinin de görev yerlerinin sıklıkla değiştirildiğini göstermektedir.

Sakarya Meydan Muharebesi'nin başlamasıyla birlikte, cephe hattındaki sağlık hizmetlerinin yükü kısa sürede artmıştır. Muharebenin hemen başlarında, Garp Cephesi Sıhhiye Reisi Süleyman Emin Bey'in isabetli öngörüsüyle, Haymana Hastanesi'ni takviye etmeye yönelik girişimler hız kazanmıştır. Nitekim Yunan ordusunun harekât merkezinin Sakarya Nehri'nin güneyine kayması, bölgede yaklaşık on üç tümenin yığılmasına yol açmış; bu durum Haymana Hastanesi'nin taşıdığı yükü önemli ölçüde artırmıştır. Cepheden sevk edilen yaralı askerlerin ilk tedavilerinin gerçekleştirildiği başlıca sağlık merkezi Haymana Hastanesi olmuştur.²⁵ Bu ağır koşullar altında Abdulgaffar Bey, Haymana Hastanesi'nde yaklaşık bir ay süreyle destek hizmetinde bulunmak üzere Garp Cephesi Sıhhiye Riyaseti tarafından görevlendirilmiştir.²⁶

Tarihi önemi büyük olan muharebeyi izleyen günlerde, Türk ordusunun Yunan kuvvetlerini takip harekâtına girişmesiyle birlikte, cephe hattının batıya doğru ilerlemesine paralel olarak sağlık teşkilatında da yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bu çerçevede Abdulgaffar Bey, 1 Ekim 1921 tarihinde yeni kurulmuş olan Sivrihisar Mahmudiye Hastanesi'nde operatör olarak göreve başlamıştır. Takip harekâtı süresince hem cepheye yakın hem de cephe gerisi hizmetleri bakımından işlev gören hastanedeki görevi sırasında, 15 Ekim 1921 tarihinde binbaşılığa terfi etmiştir.²⁷ Büyük Taarruz esnasında Mahmudiye Hastanesi'nin Afyonkarahisar'a nakledilmesiyle birlikte görevini sürdüren Abdulgaffar Bey'in vazifesi, Millî Mücadele'nin askerî safhasındaki son görev olmuştur.

Büyük Taarruz'un başarıyla sonuçlanmasının ardından askerî harekât sona ermiş, sağlık teşkilatı da barış döneminin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmeye başlanmıştır. Bu süreçte Abdulgaffar Bey, Nisan 1923'te Garp Cephesi İzmir 102 numaralı Hastanesinde operatörlük görevine atanmıştır. Kısa süre sonra, 31 Temmuz 1923'te Askerî Tıbbiye Mektebi baş müzakereciliğine getirilmiştir. Görevini sürdürdüğü sırada, Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebeleri esnasında gösterdiği fedakârlıklardan dolayı, 14 Ağustos 1923'te beyaz şeritli İstiklâl Madalyası ile taltif edilmiştir.²⁸ Buna rağmen Abdulgaffar Bey, 25 Kasım 1923'te kendi isteğiyle görevinden istifa etmiş; istifasının kabul edilmesinin

²¹ Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in askerî safahat belgesinin özeti.

²² Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, Yıl 73, Sayı 155, Temmuz 2024, s. 107-108.

²³ Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in askerî safahat belgesinin özeti.

²⁴ Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, Yıl 73, Sayı 155, Temmuz 2024, s. 128-135.

²⁵ Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, Yıl 73, Sayı 155, Temmuz 2024, s. 156-166.

²⁶ Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in askerî safahat belgesinin özeti.

²⁷ Askerî Tıbbiye Mecmuası, Numara 3, s. 94, Ocak 1922. Ayrıca bkz. Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in askerî safahat belgesi.

²⁸ İstiklâl Madalyasının verilmesine yönelik hazırlanan 66 sayılı kanun, 29 Kasım 1920 tarihinde TBMM'de otuz yedi red ve iki çekimsiz oya karşılık elli dört kabul oyuyla kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Buna göre; çeşitli renklerdeki kurdellalarla madalyalar tasarlanmıştır. Bunlardan kırmızı renkliler cephede savaşanlar, yeşil renkliler TBMM üyeleri, yeşil ve kırmızı renkliler TBMM üyesi olup cephede mücadele edenler, beyaz renkliler ise cephe gerisinde başarı elde edenler için verilmiştir. Bkz. TBMM ZC, Devre 1, İçtima 105, Kasım 1920, s. 140. Kanun yürürlüğe girdikten sonra dönemin resmi yayın organı Ceride-i Resmîye'de de yayımlanmıştır. Bkz. İstiklâl Madalyası Kanunu, Ceride-i Resmîye, 4 Nisan 1921.

ardından 11 Mart 1924 tarihinde ise orduyla ilişiği kesilmiştir.²⁹

Askerî Tıbbiye Mektebi'ndeki baş müzakerecilik görevinin kısa süreli olması, Abdulgaffar Bey'in meslek hayatında daha önce de deneyimlediği bir eğilimle örtüşmektedir. Nitekim Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında, iki yıl süreyle Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye müzakerecilikine tayin edilmesine rağmen, bir yıl dolmadan kendi isteğiyle görevinden ayrılarak sınıf-ı mezuneye nakledilmiş, ardından Bolu Merkez Hastanesinde operatörlük görevine atanmıştı. Benzer şekilde Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde üstlendiği baş müzakerecilik görevinden de kısa süre sonra ayrılması, Abdulgaffar Bey'in meslekî yönelimini daha ziyade sahaya dönük cerrahi ve uygulamalı sağlık hizmetleri doğrultusunda şekillendirdiğine işaret etmektedir.

On üç yıl boyunca kesintisiz olarak sürdürdüğü tabip operatörlük görevinin ardından sivil hayata gečen Abdulgaffar Bey, 1934 yılında Soyadı Kanunu'nun kabulüyle birlikte Songuç soyadını kullanmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine ilan edilen seferberlik sürecinde, 27 Haziran 1940 tarihinde yeniden silah altına alınmış;³⁰ 20 Mayıs 1942'de, elli yedi yaşında ikinci kez terhis edilmiştir.³¹ Abdulgaffar Songuç'un vefat tarihi ile ilgili bilgiye ulaşılamamıştır.

Sonuç

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde görev yapan askerî tabiplerden Abdulgaffar Bey'in meslekî faaliyetleri, büyük ölçüde birinci elden arşiv belgelerine dayanılarak ele alınmıştır. Literatürde hakkında müstakil bir biyografik inceleme bulunmayan Abdulgaffar Bey'in görev yerleri, terfileri, aldığı taltifler ve görev değişiklikleri kronolojik bir çerçeve içinde değerlendirilerek, askerî sağlık teşkilatı içindeki rolü görünür hâle getirilmeye çalışılmıştır.

Elde edilen bulgular, Abdulgaffar Bey'in meslek hayatının Birinci Dünya Savaşı'nın cephe gerisi sağlık hizmetlerinden Millî Mücadele dönemindeki seyyar ve sabit hastanelere uzanan kesintisiz bir askerî hizmet sürecine işaret ettiğini göstermektedir. Kafkas Cephesi'nde başlayan bu süreç, savaşın ilerleyen safhalarında daha çok hastane idaresi ve organizasyonu gibi idarî sorumlulukların ön plana çıktığı görevlerle devam etmiştir. Millî Mücadele döneminde ise, Batı Cephesi'nde hızla değişen askerî koşullara paralel olarak farklı merkezlerde operatörlük görevleri üstlenmiş; bu durum, askerî sağlık hizmetlerinin savaşın seyriyle doğrudan ilişkisini ortaya koymuştur.

Çalışmada ayrıca Abdulgaffar Bey'in meslekî kariyerinin, Osmanlı askerî sağlık teşkilatından Cumhuriyet'in ilk yıllarına uzanan kurumsal sürekliliği yansıttığı görölmüştür. Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele sürecinde sahada edinilen tecrübelerin, savaş sonrasında askerî tıp eğitimi ve idarî görevlerde değerlendirilmek istendiği; ancak Abdulgaffar Bey'in meslekî tercihlerinin daha ziyade saha hizmetlerine yöneldiği anlaşılmaktadır. Bu yönüyle Abdulgaffar Bey'in biyografisi, askerî tabiplerin görev tanımlarının dönemseller ihtiyaçlara göre nasıl şekillendiğini göstermesi bakımından bir örnek sunmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, askerî tabip biyografileri literatürüne arşiv temelli bir katkı sağlamayı amaçlamış; Abdulgaffar Bey özelinde, Osmanlı Devleti'nin son yıllarından Cumhuriyet dönemine uzanan askerî sağlık hizmetlerinin işleyişine dair somut veriler ortaya koymuştur. Benzer çalışmaların artması, askerî tıp tarihinin yalnızca kurumsal yapı üzerinden değil, bireysel meslekî faaliyetler aracılığıyla da daha bütüncül biçimde değerlendirilmesine imkân taniyacaktır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Millî Savunma Bakanlığı Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 5 Mart 2024 tarih ve E-92375898-622.03-3306880 sayılı belgelerinden Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in Muamelat Özet Belgesi.

²⁹ Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in askerî safahat belgesi.

³⁰ Abdulgaffar Songuç, İkinci Dünya Savaşı tehlikesinin iyice baş gösterdiği dönemde TBMM'nin 7 Haziran 1939 tarihinde çıkardığı 3634 numaralı Millî Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu kapsamında silahaltına alınmıştır. Söz konusu kanun hakkında bkz. TBMM ZC, Devre 6, İçtima 1, 7 Haziran 1939, s. 53-72.

³¹ Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in askerî safahat belgesi.

Millî Savunma Bakanlığı Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 5 Mart 2024 tarih ve E-92375898-622.03-3306880 sayılı belgelerinden Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in Nasp Belgesi.

Millî Savunma Bakanlığı Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 5 Mart 2024 tarih ve E-92375898-622.03-3306880 sayılı belgelerinden Tabip Operatör Binbaşı Abdulgaffar Bey'in Safahat Belgesi Özeti.

Millî Savunma Bakanlığı Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 29 Aralık 2025 tarih ve E-92375898-622.02-5617151 sayılı belgelerinden Mustafa Tabip Binbaşı Abdulgaffar Songuç'un (326-1) Askerlik Safahat Belgesi.

Millî Savunma Bakanlığı Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 29 Aralık 2025 tarih ve E-92375898-622.02-5617151 sayılı belgelerinden Tabip Operatör Binbaşı Abdulkadir Bey'in Taltifine İlişkin Teklif Varakası.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 03010/194/327/5.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Şura-yı Devlet (ŞD), 652-2.

TBMM Zabıt Ceridesi (ZC), Devre 1, İçtima 105, 29 Kasım 1920.

TBMM Zabıt Ceridesi (ZC), Devre 2, İçtima 1, 14 Ağustos 1923.

TBMM Zabıt Ceridesi (ZC), Devre 6, İçtima 1, 7 Haziran 1939.

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, Yıl 73, Sayı 155, Temmuz 2024.

Ceride-i Resmîye, 4 Nisan 1921.

Askerî Tıbbiye Mecmuası, Numara 3, Ocak 1922.

Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye, Numara 4, Haziran 1911.

Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye, Numara 36, Ocak 1920.

Telif Eserler

Bal R. (2021). "Tabip Tuğgeneral Mustafa Nahit Tunaşar (1890-1970); Askerî ve Sivil Yaşamı, Siyasi ve Kültürel Faaliyetleri", Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, S. 39, s. 39-75.

Başekim, C Ç. (2022). "Radyasyon kurbanı bir radyolog: Prof. Dr. Mim Kemal Öke (1884-1955)", Türk Radyoloji Dergisi, S. 35, s. 41-43.

Başustaoğlu, A. (2023). "Vatan İçin Yaşanmış Bir Ömür; Ord. Prof. Dr. Tevfik Salim Sağlam", Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, S. 13, s. 6-17.

Dere, U. (2022). "Operatör Emin Bey (Erkul) (1881-1964)", Atatürk Araştırma Merkezi Atatürk Ansiklopedisi.

İzğöer A Z.-Perk H. (2022). Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (1903-1933). Sağlık Bilimleri Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Kırımlı H. (2012). Türkiye'deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Kutlu, C. (2013). "İdealist bir Cumhuriyet hekimi Salim Cimilli", A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 49, s. 295-308.

Nazher, YF.- Özelçi, P.- Kılıç R.- Kara, A. (2023) "Tıp Tarihimizden Portreler: Dr. Reşat Rıza (Kor) (1877-1941)", J Pediatr Inf, S. 3, s. 209-215.

Müzamir-ı Sahî		Seferi iki sene kıdem zammıyla taltifi 17 Mayıs 331 (1915), 8/1069
Müzamir-ı Eviel		15 Haziran 326 (1910) tarihinde mektepten yüzbaşılığa neş'et ederek beray-ı kemalî amelîyat-ı Gülühare Serriyatına, 5 Temmuz 327 tarihinde 11. Kolordu 33. Tabur'a tayin edilmiştir. Mumaliyyih sıhhiye ve teskereci efratla kalın ve terbiye tedbirlerinde meşhur olan hizmetleri tevkâfadesine binaen bir kıta takdimname ile ödüllendirilmiştir. 4 Mayıs 330'da (1914) 11. Kolordu 33. Fırka Van Hastanesi Serrabip muaviniğine tayin edilmiştir. Hidemati ber-güzdesine binaen iki sene seteri kıdem zammıyla taltifi 18 Mayıs 331 (1915) tarihinde İrade-i Şahane buyurulmuştur. 8/1069
Yüzbaşı		18 Mayıs 331 (1915) tarihinden itibaren Kıdemli Yüzbaşılığa kesbi istihkak eylediği tasdik olmuştur. 3/3774
Kolbaşısı/Kıdemli Yüzbaşı	Nasbı 17 Mayıs 331	Harbi Umumide muvakkaten 11. Kolordu 5. Seyyar Hastahanesinde istihdam edildiği 10 Haziran 332 (1916) tarihli tebdilat cedveldir. 8/3748 Mumaliyyih iki sene müddetle mektebi tıbbiye askeriyeye mukatareciliğine tayini hususunda 26/1/35 (1919) tarihinde müsaade nezaret-penahi şayan buyurulmuştur. Bolu Hastahanesi operatörlüğüne tayin kılınacağından tayin mezurıyeye nakli sıhhiye müdürlüğü umumiyetinden inha hususunda/hakkında okunmayan kısım bermülb şar ve itası müzakere emrine terkin 29 Kanunusani 336 (1920) tarihinde müsaade nezaret-penahi şayan bildirilmiştir.
Bimbashi		
Kaymakam		
Miralay		
Liva		
Feelik		

MÜDAFAİ MİLLİYE VEKALETİ MUAMELATI ZATİYE DAİRESİ ... ŞUBESİ

BİNBAŞILIKTAN MÜSTAFİ TABİP OPERATÖR

ABDULGAFFAR BİN ABDÜRREŞİT

KIRIM

1 Mayıs 326

15 Haziran 1326 (1910) tarihinde Askerî Tıbbiye Mektebinden yüzbaşılıkla neş'et ederek berayı ikmalî tahsil Gülhane Seriyatına.

5 Temmuz 1327'de (1911) 11. Kolordu 33. Tabur Nişancı Tabur Kıtaatına (Van'a).

4 Mayıs 330'da (1914) 11. Kolordu 33. Fırka Van Hastahanesi Sertabip Muavinliğine.

Harbi Umumi: Harbi Umumi seferberlik üzerine 11. Kolordu 5. Seyyar Hastanesi sertababet ve operatörlüğüne.

Ve bu seyyar hastane ile Kafkas Cephesi muharehatında bulunmuştur.

10 Eylül 332 (1916) Ilıca menzil hastanesi setabip ve operatörlüğüne.

20 Temmuz 333'te (1917) Suşehri hastanesi sertababetine.

30 Teşrinisani 333'te (1917) Giresun Hastanesi Sertababet ve operatörlüğüne.

15 Nisan 334'te (1918) Batum merkez Menzil hastanesi sertababetine.

26 Kanunusani 335'te (1919) iki sene müddetle Mektebi Tıbbiye Askeriye müzakereciliğine.

29 Kanunusani 336'da (1920) sınıfı mezuneye nakli Bolu memleket hastanesi operatörlüğüne

İstiklal Muharebatı: Bolu hastanesi operatörlüğünde müstahdem iken nisan 337'de (1921) hizmetini milliyeye celp edilerek Eskişehir merkez hastanesi operatörlüğünde. Ankara'da bulunmasına mebnî berayı muavenet on beş gün Cebeci Hastanesi operatörlüğüne.

18 Temmuz 337'de (1921) Beypazarında Mihaliççık hastanesi operatörlüğünde Sakarya Harbinde Haymanada ve *okunamayan kısım* hastanesi operatörlüğüne bir ay muavenet.

1 Teşrinievvel 337'de (1921) Sivrihisar Mahmudiye Hastanesi operatörlüğünde.

Nisan 339'da (1923) Garp Cephesi İzmir *okunamayan kısım* 102 numarolu hastane operatörlüğüne.

31 Temmuz 339'da Askerî Tıbbiye Mektebi başmüzakereciliğine tayini ve müddeti kanuniyesi ikmal etmiş bulunmasına mebnî 25 Teşrinisani 339'da (1923) istifasının kabulü tasdikî aliye iktiran etmiştir.

<p>Sınıf- Muhtelifeden Hangisine Mensup Olduğu</p> <p>Rütbesi</p> <p>Muamele- Zatiyeye Makd Kitasi</p> <p>Kitas Hazırası</p> <p>Mahlası İsmi Pederinin İsmiyle Memleketi</p> <p>Tarih-i Duhulü</p> <p>Tarih-i Nasbi</p> <p>Sicil Numerosu</p>	<p>Tabip</p> <p>Tabip Kademli Yüzbaşı</p> <p>Van Hastahanesi Sertabip Muavini</p> <p>İlca Hastahanesi Sertabibi</p> <p>Abdulgaffar Efendi bin Abdurreşid, Kırm 301 (1885)</p> <p>15 Haziran 326 (1910)</p> <p>8 Mayıs 331 (1915)</p> <p>326-1</p>	<p>Hangi hizmetten dolayı taltifin teklifi olunduğu, rüğüle kadar hangi tarihlerde nişan madalya kideri zammı suretiyle taltif edildiği ?</p> <p>Mumailayın vazifesine son derece gayret ederek hastagının sıhhatine ve hastahanesinin nezafet ve taharetine ihtiram ve işbu hiss-i vazifeperversi Menzil Heyet-i Terfîşye Reis-i Miralay Alaaddin Bey'in raporuyla teyid etmiş olduğundan dolayı.</p> <p>331 (1915) senesinde harp madalyasını haizdir.</p>	<p>Mahal ve tarih ve vaka mufassalan ve mühürli olmayarak sarih surette şikredilmelidir</p> <p>Bir kıta Gümüş Muharebe Liyakat Madalyasıyla taltif</p>	<p>Ne suretle taltifa layık olunduğu</p>
<p>Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası</p>				
<p>Alaydan itibaren mafuk kumandanların ve devair ve rüesa ve müdiratın teklif ve ifayı tasdik mahallî 3/5/333 (1917)</p> <p>Ewice taltifi yok.</p> <p>İki sene seferi zam: 18 Mayıs 331 (1915) Harb Madalyası: 11 Teşrinievvel 331 (1915)</p> <p>İrade-i Seniye Tarihi: 8/5/332 (1916) 15 Kanunusani 332 (1916) Menzil Müfettişi Miralay.</p> <p>Bir kıta Gümüş Muharebe Liyakat Madalyasıyla taltifini takdir ederim. 31 Kanunusani 332 (1916) Üçüncü Ordu Kumandanı Mirliha</p>				

Ek 5. Abulgaffar Bey'in Askerlik Safahatı.

Mustafî Tâbib Binbeği Abdulgaffar
Songu(326-1)un as.Safahatı

As. Ybb. Ok. Giriş	: 20-Ekim-321
Yzb.lıklı neş'eti	: 15-Eylül-326
Kd. Yzb.Yükselişi	: 18-Mayıs-331
Bnb;şilğe yükselişi	: 15-Ekim-337
istifasının onay tarihi	: 25-Ekim-339
ilişğinin kesildiği tarih	: 11-Mart-340
tekrar gelbi	: 27-Eylül-940
terhisi	: 20-Mayıs-942

16-Ekim-330 den 31-Ekim-334 tarihine kadar umumî
harp zamanı.
1-Mayıs-335 den 23-Agustos-339 tarihine kadar istik
lâl harbi zamanı müstahaktır.

Yd. Sk. Ş. Yd.
12. Mart 1945

ASLI KİRİLDİ
MURAT İŞKİOĞLU
MS.2012-TEK.17
Uzman
24.11.2015